

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ПРОЦЕСІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню проблеми легітимації державної політики, аналізу та узагальненню досвіду інформаційної політики країн Центрально-Східної Європи у процесі євроатлантичної і європейської інтеграції та використання цього досвіду з метою забезпечення широкої і постійної громадської підтримки щодо поглиблення і розширення відносин України з ЄС та НАТО. Проаналізовано і узагальнено досвід розробки, планування та практичної реалізації інформаційних заходів у Республіці Польща, Чеській Республіці, Угорській Республіці, Болгарії, Словацькій Республіці, Словенії, Румунії, Латвійській Республіці, Литовській Республіці, Естонській Республіці.

Ключові слова: громадська думка, державна інформаційна політика, євроатлантична і європейська інтеграція, Європейський Союз, країни Центрально-Східної Європи, легітимація, НАТО.

Статья посвящена исследованию проблемы легитимации государственной политики, анализу и обобщению опыта информационной политика стран Центрально-Восточной Европы в процессе евроатлантической и европейской интеграции и использования этого опыта с целью обеспечения широкой и постоянной общественной поддержки углубления и расширения отношений Украины с ЕС и НАТО. Проанализировано и обобщенно опыт разработки, планирования и практической реализации информационных мероприятий в Республике Польша, Чешской Республике, Венгерской Республике, Болгарии, Словацкой Республике, Словении, Румынии, Латвийской Республике, Литовской Республике, Эстонской Республике.

Ключевые слова: общественная мысль, государственная информационная политика, евроатлантическая и европейская интеграция, Европейский Союз, страны Центрально-Восточной Европы, легитимация, НАТО.

The article is devoted to the research of problem of legitimating of state policy, analyzing and generalization of informational policy experience of Central and East Europe countries during the Euro-Atlantic and European integration and application of this experience in order to provide the wide and constant public support of deepening and widening of relations of Ukraine with EU and NATO. The experience of development, planning and practical realization of informational actions in The Republic of Poland, Czech Republic, The Republic of Hungary, Bulgaria, The Slovak Republic, Slovenia, Romania, The Republic of Latvia, The Republic of Lithuania, The Republic of Estonia has been analyzed and generalized.

The indissoluble link of Euro-Atlantic and European integration has been proved, the conclusion about sequence of integrative processes: first exactly Euro-Atlantic one and after European one – has been drawn.

It was indicated that sense of entry of Central and East Europe countries either to NATO or to EU included the solid transformations of the whole system of social, political and economic life. Experience of these countries testified that all of them used process of preparation to membership in NATO as a step to membership in EU.

The conclusion about tasks for Ukraine about content of process of acquiring the membership either in NATO or in EU has been drawn, its point is adaptation to standards approved in EU and NATO.

Key words: public opinion, state informational policy, Euro-Atlantic and European integration, European Union, Central and East Europe countries, legitimation, NATO.

Постановка проблеми. Влада як право і можливість приймати управлінські рішення, визначати напрямки дії державних органів з метою досягнення поставлених цілей є найважливішим засобом реалізації державної політики. Влада організує суспільство на досягнення

сформульованих цілей та завдань, використовуючи кадрові, фінансові, матеріальні, а також інформаційні ресурси.

Сьогодні вкрай важливим постало питання легітимації політики як процесу політичного оцінювання

прийнятності політики для громадськості і, відповідно, вимірювання підтримки за допомогою вивчення громадської думки. В такий спосіб виробники політики оцінюють легітимність політики і програм.

Моніторинг громадської думки, аналіз її стану та динаміки дозволяють вчасно та адекватно формувати і здійснювати ефективну інформаційну політику, головна мета якої полягає в тому, щоб зрозуміло і переконливо роз'яснити громадянам проблеми, труднощі, існуючі виклики і ризики та оптимальні варіанти рішень.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження наявних наукових розробок проблеми свідчить, що багатоаспектна проблематика ефективності інформаційної політики, дослідження громадської думки з актуальних проблем зовнішньої і внутрішньої політики держави привертають увагу багатьох іноземних та вітчизняних державних діячів, науковців і дипломатів, серед яких І. Арістова, В. Бебик, С. Блек, Т. Брежнева, А. Вілчанс, Ю. Габермас, О. Гарань, Н. Генча, В. Горбач, В. Горбулін, Л. Губерський, С. Джердж, М. Дьордь, Дж. Клаппер, Я. Ключковські, Р. Ковальчук, Є. Козакевич, А. Кумжа, Т. Лауренціу-Христя, С. Малінов, О. Миколюк, М. Михальченко, М. Мікко, Е. Ноель-Нойман, Х. Ортега-і-Гассет, В. Оссовський, Н. Панина, В. Парсонс, Г. Почепцов, Н. Прах, У. Руснак, О. Соскін, І. Тодоров, А. Фрейманіс, С. Фуле, В. Фурашев, Ю. Чіфу.

Невіршені аспекти проблеми, яким присвячується стаття. Указом Президента Л. Кучми з метою реалізації стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, підвищення ефективності координації і контролю за діяльністю органів влади у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції у 2002 році було утворено Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України [13].

З метою легітимації зазначеної державної політики у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції, широкої і постійної громадської підтримки цієї політики, створення передумов для поглиблення і розширення відносин України з ЄС та НАТО були затверджені Державні програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 і на 2008-2011 роки [12].

Наслідки виконання зазначених програм виявилися незадовільними:

– рівень підтримки громадянами курсу на вступ України до НАТО становив у 2007 році 20 %, у 2010 році 16 %;

– курс на вступ України до ЄС підтримували у 2007 році 54 %, у 2011 році 51 % громадян.

Отже, ухвалення 1 липня 2010 року Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [11], ст. 11 якого визначає Україну як європейську позаблокову державу, було обумовлене не тільки антинатовською позицією парламентської більшості, воно спиралося також на стан громадської думки в нашій державі.

Актуальність статті полягає в тому, що:

– ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» однією з основних засад зовнішньої політики визначає «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі»;

– у розділі 4.1 Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу сформульоване завдання «Забезпечення проведення широкомасштабної агітаційно-інформаційної національної кампанії з метою сприяння інтеграції України до ЄС. Розроблення і запровадження програми інформування широких кіл громадськості щодо ситуації в ЄС, проблем і успіхів, що існують на шляху інтеграції України до ЄС» [16].

В той же час соціологічні дослідження свідчать про зниження рівня підтримки громадянами курсу України на набуття членства в ЄС з 51 % у жовтні 2011 року до 48 % у грудні 2012 року [19].

Таким чином, на порядку денному гостро постало питання формування позитивного іміджу Європейського Союзу, формування громадської думки щодо України як європейської країни, що має спільну з Європою історію та сповідує спільні цінності разом із державами – членами ЄС.

Формулювання цілей статті. Метою публікації є узагальнення досвіду успішної інформаційної політики країн Центрально-Східної Європи щодо формування позитивної громадської думки відносно обраного керівництвом країни курсу на євроатлантичну та європейську інтеграцію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформаторський досвід країн, що належали до колишнього СРСР та Варшавського блоку, має багато спільного і, разом із цим, тільки їм притаманних національних особливостей глибоких трансформацій усього устрою суспільного, політичного й економічного життя, перебудови сектору безпеки та оборони.

Досвід *Республіки Польща* показує, що активна підтримка входження в НАТО з боку громадян була обумовлена збільшенням довіри до нової влади, яка послідовно впроваджувала демократичні й ринкові перетворення, забезпечила помітне підвищення добробуту поляків. Влада змогла забезпечити власні декларації ресурсами і послідовно втілювала їх у життя [20].

Заступник Посла Республіки Польща в Україні Р. Ковальчук свідчить, що задля здобуття якнайширшої підтримки натовських устремлінь у Польщі були одночасно організовані добре поставлене лобіювання та інформаційна політика серед еліти, що має вплив на громадську думку окремих держав – членів Альянсу, а також усередині своєї країни. Ця політика передбачала: широке висвітлення польської позиції щодо розширення НАТО і ролі Польщі в новій системі європейської безпеки шляхом проведення інформаційної кампанії та залучення до неї вітчизняних і закордонних мас-медіа; запрошення до країни як прихильників, так і скептиків розширення Альянсу, щоб вони могли на місці переконатися у прогресі процесу підготовки до членства; проведення інформаційно-просвітницької роботи з метою роз'яснення корисності вступу Польщі в НАТО та її зобов'язань після входження в Альянс [10, с. 62].

Поляки із зростаючим почуттям загрози спостерігали політику Росії стосовно молодих пострадянських держав – Білорусі, України, Балтійських країн, Молдови, зокрема, нав'язування їм неоколоніальної моделі як двосторонніх, так і багатосторонніх відносин, – свідчить старший науковий співробітник Інституту політичних досліджень Польської академії наук Є. Козакевич. Показник громадської підтримки євроатлантичного курсу країни в 1996 р. досяг 73 % і не зменшився до завершення процедури приєднання до Альянсу [10, с. 46-47].

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Я. Ключковські, спираючись на польський досвід щодо подолання штучно створених міфів про НАТО, радить якомога швидше почати й послідовно вести відверту розмову з молоддю, представниками ЗМІ, неурядових організацій. Європейська інтеграція та євроатлантична співпраця у сфері безпеки – хоч і два окремих, але дуже близьких, взаємопов'язаних процеси. Висновок Посла Польщі: «Думаю, що співробітництво України з НАТО може бути, як і в Польщі, тим містком, по якому ваша країна здатна підійти до більш тісної співпраці з Європейським Союзом, а потім, на наступному етапі, й до членства в ЄС» [5].

Досвід Польщі на шляху просування до НАТО показує, що рішення про членство в цій організації повинно виходити з усвідомленого прагнення влади і суспільства гарантувати безпеку народів – у широкому розумінні цього поняття – як члену європейської родини. Таке рішення передбачає побудову демократичної держави, впровадження механізмів ринкової економіки і створення громадянського суспільства [17, с. 62-63; 463, с. 41].

Отже, польський досвід підготовки до вступу в НАТО свідчить, що вирішальне значення у визначенні курсу на інтеграцію в євроатлантичній структурі мали політична воля влади гарантувати безпеку народів та консенсус у суспільстві.

Програмні документи провідних політичних партій Чеської Республіки – як тих, що входили до урядової коаліції, так і опозиційних, – у період приєднання країни до євроатлантичних структур містили положення, спрямовані на інтеграцію в НАТО і ЄС [3].

Головними аргументами, які використовувались у процесі досягнення суспільної згоди щодо членства в НАТО, були такі: членство в Альянсі принципово змінить місце Чехії в системі європейської та євроатлантичної безпеки; Чеська Республіка разом із провідними європейськими державами та США стане причетною до формування світової політики безпеки; країна отримає найвищі гарантії мирного розвитку порівняно з тими, які країна мала до вступу в НАТО; суттєво поліпшаться рівень та активність двосторонніх відносин республіки з іншими державами; збройні сили отримають нові стимули до подальшого якісного розвитку, оборонна промисловість країни отримає можливість брати участь у спільних комерційних проектах НАТО [3].

Аналізуючи болючу для України тему стосунків з РФ, постійний представник Чеської Республіки у Північноатлантичній Раді НАТО С.Фуле зазначив: «Входження Чехії в Альянс дуже позитивно

позначилося на російсько-чеських взаєминах, оскільки стало можливим позбутися психологічного аспекту цих відносин, який вкоренився у свідомості багатьох людей. Стосунки з Росією стали більш прагматичними, і товарообіг збільшився порівняно з періодом, що передував вступу в НАТО» [10, с. 108].

Заслугують на увагу наступні головні аргументи, які використовувались у процесі досягнення суспільної згоди щодо членства Чеської Республіки в НАТО і ЄС: Чехія стане причетною до формування світової політики безпеки; країна отримає найвищі гарантії мирного розвитку; поліпшиться рівень та активність двосторонніх відносин Чехії з іншими державами [22].

Рушійною силою приведення *Угорської Республіки* до НАТО стала діяльність політичних партій, які увійшли до Державних Зборів Угорщини після виборів 1994 року. Євроатлантичну і європейську інтеграцію Угорщини підтримували як партії урядової коаліції, так і парламентська опозиція, у тому числі й партії, що реально представляли інтереси селянства країни [3].

М. Дьордь, керівник Департаменту МЗС Угорщини, підкреслює: «Кінцевий результат – повномасштабний вступ Угорщини в євроатлантичні структури, в тому числі в Раду Європи, НАТО, ЄС, – дає право вважати наші зусилля успішними». Він звертає увагу на те, що не встановлювалися які-небудь пріоритети або ієрархія між цими структурами, вони розглядалися як взаємодоповнюючі, зміцнювальні й однаково важливі. Ставлячи перед собою мету досягнення повного членства в НАТО і ЄС, Угорщина, насамперед, повинна була визначити, які перспективи отримає її народ від такої інтеграції. Думка угорського суспільства тут відіграла вирішальну роль. Найважливіший висновок угорського дипломата: «Щоб стати повноправним членом євроатлантичного і європейського співтовариства, Україна має зробити велику частину домашньої роботи, насамперед, треба переконатися, що прагнення до членства в НАТО і ЄС – це вибір не тільки політичних партій і керівництва держави, але й рішення суспільства» [10, с. 55-58].

У 1990-х рр. у *Болгарії* прихильників євроінтеграції було більше, ніж прихильників НАТО. Депутат парламенту Болгарії С. Малінов свідчить, щона той час у Болгарії існував імідж НАТО як агресивного блоку. Коли йшла боротьба за громадську думку, дуже важливою була концепція паралельного членства – в ЄС та НАТО. Людям пояснювали, що членство в НАТО є передумовою членства в ЄС [8].

Болгари, так само як українці, бажали вступу своєї країни більше до ЄС, ніж до НАТО, доводить політичний аналітик Інституту Євроатлантичного співробітництва В. Горбач. Бажання інтегруватися до НАТО у болгар було сильно підірване втручанням Заходу в події у колишній Югославії. Однак відразу після тих подій політичним елітам Болгарії вдалося намітити стратегічний курс на євроатлантичну та європейську інтеграцію й упродовж 10-12 років досягти поставлених цілей. Привертають увагу основні аргументи і заходи євроатлантичної інформаційної кампанії, які зводилися до наступного: в умовах настання економічної кризи у Болгарії ідеалом подолання цієї кризи бачилося майбутнє членство в

ЄС; громадській думці було задано алгоритм почерговості інтеграційних процесів – від євроатлантичної до європейської інтеграції як від простішого до складнішого; організована інтенсивна поетапна інформаційна кампанія болгарських ЗМІ. Впливова Болгарська соціалістична партія (колишні комуністи) змінила свою зовнішньополітичну доктрину з пошуку «третього шляху» на пояснення своїм виборцям безальтернативності європейської та євроатлантичної інтеграції Болгарії. Завдяки цьому рішення про вступ до НАТО та ЄС ухвалювалося абсолютною більшістю парламенту без референдуму [2].

В останні роки перед вступом в НАТО усвідомлення необхідності цього вступу в сприйнятті болгар уже стало невідривним елементом загальної інтеграції в Європу. Опитування, що проводилися приблизно за рік до запрошення Болгарії в НАТО, показали, що три чверті тих, хто підтримував вступ до ЄС, також виступали і за входження в НАТО [24].

Дослідження показали взаємовплив двох інтеграційних траєкторій, в тому числі і на рівні їх сприйняття суспільством. Особливо очевидним це стало, коли ЄС лібералізував візовий режим для Болгарії, після чого було зафіксовано, що 77 % тих, хто повністю підтримував членство в ЄС, підтримали й ідею входження в НАТО [9, с. 65-66].

Не можна обійти увагою той факт, що громадські організації в Болгарії також були залучені до обговорення і моніторингу підготовки до членства в НАТО, а індикатор підготовки перебував під постійним контролем саме громадських організацій [14, с. 24].

Варто наголосити, що саме завдяки досягнутій 1999 р. політичній консолідації вдалося змінити громадську думку: громадяни довіряють тільки тим політикам, які можуть домовитися між собою працювати на майбутні перспективи країни [178].

Слушним є висновок В. Горбача відносно досвіду Болгарії: «Громадська думка є доволі динамічною категорією і не може бути єдиним, абсолютним аргументом «за» чи «проти» європейської та євроатлантичної інтеграції. Вона є лише одним із елементів для підготовки державного рішення. Головне питання для підготовки й набуття членства – це забезпечення легітимності цього процесу, що не дорівнює безумовній орієнтації державної влади на поточний стан громадської думки. А отже, інформаційна кампанія та мобілізаційні заходи мають орієнтуватися не так на результати соціологічних опитувань, як на системну довіру населення до політикуму» [2].

Надзвичайний і Повноважний Посол *Словацької Республіки* в Україні У. Руснак робить наголос на тому, що словаки розглядають євроінтеграцію і вступ у НАТО як два взаємодоповнюючих процеси, які базуються на однаковому розумінні того, що людям дійсно необхідно демократичне суспільство, яким би складним і неоднозначним не був його розвиток. Він стверджує: «Обидві ці організації для нас – це уособлення європейської моделі управління суспільством. Тому ми намагалися наблизитися крок за кроком і до НАТО, і до ЄС». Пан Руснак підкреслює: недостатньо висувати пріоритети, записувати їх у державні програми або подавати заявку на вступ в Альянс – необхідно, щоб політичні сили країни діяли

узгоджено як у внутрішній, так і в зовнішній політиці [10, с. 50-52].

Починаючи з осені 1999 р. у громадській думці з'явилася позитивна тенденція – довіра до ЄС, а також підтримка курсу Словаччини до НАТО. На початку 2000 р. вже 55 % громадян підтримувало євроатлантичну інтеграцію. Інтеграційне зусилля країни було успішно завершено у 2002 р. із ухваленням Словаччини до Організації економічного співробітництва та розвитку, а в 2004 р. – до Північноатлантичного альянсу та ЄС – можна сказати, через НАТО до ЄС [21, с. 38].

Незмінними пріоритетами зовнішньої політики *Словенії* із здобуттям незалежності в 1991 р. був вступ країни в НАТО і в Європейський Союз. Обидва ці напрями дістали високу політичну та суспільну підтримку. Однак на початку 2000 р. кількість прихильників входження в Північноатлантичний альянс стала зменшуватися. Словенія не потрапила у першу хвилю розширення Альянсу на схід у 1997-1999 рр. саме через недостатність громадської підтримки членства [14, с. 50].

Заслугує на ретельне вивчення і запозичення досвід стратегії з питань євроатлантичної інтеграції, який дозволив скоординувати комунікаційні зусилля. Для цього у структурі словенського уряду був створений спеціальний координаційний орган, головними завданнями якого були підготовка та координація рішень, спрямованих на реалізацію комунікаційної стратегії, а також навчання кадрів для проведення інформаційно-просвітницької роботи із громадськістю. Людей, які ставали джерелами інформації та аргументів щодо НАТО, навчали тому, що і як треба говорити громадянам про євроатлантичну інтеграцію під час публічних дебатів на конференціях і круглих столах. Тренінги організовувалися для фахівців різних міністерств, мас-медіа, викладачів університетів [25].

Керівник департаменту по роботі з громадськістю МЗС Словенії Н. Прах свідчить, що був досягнутий консенсус та об'єднано зусилля на рівні вищого політичного керівництва країни. Всі політичні партії, представлені в парламенті Словенії, крім однієї, підтримали вступ у НАТО. На міжнародному рівні Словенія транслювала єдиний «меседж», тобто деякі внутрішні розбіжності не заважали міжнародній позиції, тому що всі розуміли – членство в Організації Північноатлантичного договору є стратегічним національним інтересом Словенії. Опитування громадян здійснювалися щомісяця Університетом політичних наук (Любляна) незалежно від бажання або небажання уряду. Регулярність опитувань дозволяла об'єктивно співставляти результати із заходами, які здійснював уряд. У такий спосіб оперативну оцінювалася реакція суспільства. Кількість прихильників євроатлантичної інтеграції збільшилася з 40 % на початку 2002 р. до 66 % у березні 2003 р., коли проходив референдум. І, що дуже важливо, така інформаційна кампанія не була припинена після референдуму про приєднання Словенії до Альянсу [1, с. 165-166].

Отже, досвід Словенії свідчить: уряд зрозумів, що громадянське суспільство повинно бути залучене в публічну дискусію відносно НАТО, суспільство хоче відкритих і прозорих дебатів, фактів, цифр,

аргументів. І для цього треба докласти багато зусиль та енергії [23].

Заслугує на увагу той факт, що було налагоджено діалог між суспільством і урядом, люди мали можливість відгукнутися на інформаційні сигнали, які вони одержували, і брали участь у відкритих дебатах, висловлюючи свою думку, як позитивну, так і негативну.

Починаючи з 1990 р. інтеграція Румунії до НАТО і ЄС була сталою метою румунської зовнішньої політики і мала підтримку як населення, так і всіх політичних сил.

Посол Румунії в Україні Т. Лауренціу-Христя акцентує увагу на тому, щовладні структури тісно співпрацювали з неурядовими організаціями, які мали відношення до питань євроатлантичної безпеки. Спільними зусиллями організовувалися заходи «публічної дипломатії» – круглі столи, семінари, конференції, що мали на меті інформування громадськості про роль та завдання Альянсу, безальтернативність соціально болісних, але необхідних реформ, а також про досягнення, вже здобуті на цьому шляху [4].

Корисний урок для України: в тому, що стосується євроатлантичного і європейського вибору, – і опозиція, і влада об'єднано й абсолютно чітко працювали на досягнення цієї перспективи. Навіть православна румунська церква та Патріарх організували конференції з НАТО та ЄС і аргументовано доводили, що християнські цінності співпадають з тими цінностями, навколо яких об'єднуються держави в ЄС і НАТО. І, відповідно, суспільство до цього готувалося [10, с. 65].

Перший секретар Посольства Румунії в Україні Н. Генча вважає важливим уроком здійснення євроатлантичної і європейської інтеграційної політики те, що означений процес став результатом значних досягнень і змін у румунському суспільстві, наслідком довгих років важкої роботи, присвячених реформам у політиці, армії, економіці й суспільному житті. Підтримка інтеграційного процесу румунським суспільством була значною і сягала 85 % протягом передінтеграційного періоду [10, с. 66].

Певний інтерес викликає позиція доктора Ю. Чіфу, професора факультету міжнародних відносин Національної школи політичних та адміністративних наук (м. Бухарест), який запевняє, що Румунія змогла досягти значного успіху в проведенні своєчасних реформперш за все завдяки глибокому усвідомленню потреби у докорінних змінах не заради членства у НАТО чи ЄС як самоцілі, а саме на благо власних громадян, що було б неможливим без загального об'єднання всього громадянського суспільства. Раціональний вибір вирішення проблеми безпеки за допомогою приєднання до НАТО привів до здійснення кроку в напрямку ЄС, досягнувши вимог Копенгагенських критеріїв [9, с. 76-77].

Суттєвим, на наш погляд, є такий факт: громадськість у Румунії була переконана, що реформи у багатьох сферах мають бути досягнутими не тому, що цього вимагає НАТО та ЄС, а тому, що вони є необхідними для «одужання» та модернізації румунського суспільства. НАТО та ЄС були лише каталізаторами процесу трансформації, а інтеграція до

цих структур була стимулом для подолання перешкод, які могли виникнути на шляху такої трансформації [6, с. 79-80].

Таким чином, досвід Румунії показує, що найкращим адвокатом для держави-кандидата є рівень освіченості, досягнення необхідних внутрішніх реформ, спільні з членами НАТО і ЄС цінності, досягнення необхідних критеріїв поведінки, підтримка, яку влада та громадська думка надають такій меті, як членство в Альянсі.

Цікавим і корисним для нашої держави є досвід інформаційної політики євроатлантичної та європейської інтеграції трьох Прибалтійських країн, колишніх радянських республік. 2004 рік став визначальним у цьому процесі, тому що членами НАТО стали не просто країни соціалістичного табору, а колишні республіки Радянського Союзу.

Директор Центру ринкових і соціальних досліджень Латвійської Республіки А.Фрейманіс свідчить, що на початку 1990-х років правляча коаліція основною метою зовнішньої політики Латвії визначила вступ до НАТО і ЄС. Подібне рішення було зустрінуте громадськістю занадто бурхливо й досить критично, усім воно здавалося неймовірним. Наприкінці 1990-х років до влади в Латвії прийшла В. Віке-Фрейберга, яка відразу досить жорстко встановила напрям руху країни у бік НАТО і ЄС. Президент почала проводити зустрічі і формувати консенсус у середовищі політичної еліти. Впливові ЗМІ також однозначно виступили за входження Латвії в НАТО і Євросоюз [1, с. 170-172].

Посол Латвійської Республіки в Україні А. Вілцанс: «Основна мета зовнішньої політики Латвії – вступ у НАТО і ЄС – була прийнята в 1995 р. при підтримці всіх партій, представлених у парламенті, – як правлячої коаліції, так і опозиційних сил. Це було зафіксовано в спеціальному документі, де партійні лідери підтвердили той факт, що курс Латвії на входження в Євросоюз і Північноатлантичний альянс не підлягає ніяким ревізіям ні за яких змін уряду. Відповідно, партії, представлені в парламенті, повинні були забезпечити таку законодавчу базу, що дозволила б Латвії повністю відповідати критеріям демократичної країни». Посол А.Вілцанс підкреслює, що найважливіше – це робота зі своїми виборцями. Політична еліта повинна приймати такі рішення, які розуміє і підтримує населення. Це досить складна робота: необхідно знайти аргументи для кожної окремої аудиторії, тому роль громадських організацій і політичних партій – одна із ключових для формування у громадян розуміння цілей, які ставлять політики, особливо в такому складному і доленосному питанні, як вступ до НАТО [10, с. 307-310].

Головними в передінтеграційному процесі були такі моменти: пошук можливості й варіанти досягнення консенсусу між політиками; консенсус у засобах масової інформації; активна діяльність неурядових організацій. У Латвії практично не було жодної неурядової організації, яка б виступала проти входження Латвії в НАТО і ЄС [1, с. 172].

Корисний досвід для України: у більшості випадків проти вступу в Альянс виступало російськомовне населення, а воно становило 44 %. Коли ж за приєднання Латвії до НАТО висловився ЄС, а

процеси вступу в ці дві організації проходили практично одночасно, то входження в Альянс підтримало 72 % латвійських громадян [1, с. 172].

Отже, такий важливий механізм, як співпраця громадських організацій та політичних партій, став одним з ключових у галузі формування в населення Латвійської Республіки розуміння мети, яку ставлять політики.

У *Литовській Республіці* настрої стосовно вступу до НАТО і ЄС домінували. Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні А. Кумжа, характеризуючи процес євроатлантичної інтеграції своєї країни, свідчить: «На початку інтеграційної роботи (1994 р.) членство Литви в НАТО підтримувало 50 % суспільства, а у 2004-му (рік вступу) – уже 74 %. Отже, підтримка суспільства завжди була міцною».

У Литві зазвичай перед виборами найбільш впливові партії підписують меморандум про те, що питання НАТО і ЄС не буде предметом політичних дискусій. Маючи злагоду суспільства і політичної еліти, литовці достатньо успішно виконували «домашню роботу» щодо набуття стандартів НАТО.

Відносно використання Україною досвіду Литви пан посол висловив думку, що у Литві та Україні геополітична ситуація різна, однак очевидно, що найважливішими завданнями країни на її шляху до НАТО є такі: консолідація суспільства, самовизначення політичної еліти, злагода і «домашня робота» [7].

У контексті вищенаведеного доречно згадати продуктивне співробітництво уряду Литви з неурядовими організаціями і ЗМІ. Уряд регулярно інформував литовську громадськість про політику НАТО і ЄС, переваги членства Литви та майбутні обов'язки держави як члена міжнародних організацій. Це забезпечило широку суспільну підтримку процесу інтеграції [3, с. 90-93].

Керівництво *Естонської Республіки* досить виважено підійшло до постановки питання про вступ у НАТО і ЄС. На державному рівні вирішили в першу чергу довідатися, що люди й політики взагалі знають про ці організації. І тільки тоді можна робити висновки, вживати відповідних заходів, вибудовувати інформаційну кампанію. З метою дослідження й аналізу динаміки опитування проводилося чотири рази на рік. Отримані дані дозволили створити ефективну інформаційну політику [1, с. 175].

Не можна обійти увагою висновки радника міністерства оборони Естонії М. Мікко відносно принципів організації і проведення інформаційної кампанії: «Під час інформаційної кампанії з питань євроатлантичної інтеграції в країні має проводитися єдина лінія. Особлива роль тут приділяється експертам, які повинні говорити те, що знають, а не те, що думають. Політикам дозволено говорити те, що вони хочуть, але люди, які працюють із такими тонкими речами, як безпека, повинні ґрунтуватися на точних знаннях, і це дуже важливий принцип. Як говорити в Україні про вступ у НАТО і ЄС? Щоб відповісти на це питання, треба в першу чергу дізнатися, що люди й політики взагалі знають про цю організацію. І тільки коли буде відома загальна об'єктивна картина – неважливо, гарна або погана, – тоді можна робити висновки, вживати відповідних

заходів, вибудовувати інформаційну кампанію» [1, с. 174].

Корисним є досвід Естонії стосовно шляхів створення консенсусу в суспільстві, у тому числі серед політичних партій.

Отже, результати мобілізаційних кампаній у країнах Центрально-Східної Європи мають свою цінність для України. Першим важливим уроком, що випливає з досвіду цих нових членів, є необхідність організації базового консенсусу в політичних елітах, який, власне, й легітимізує інформаційну чи будь-яку іншу кампанію, яка буде схилити громадян до певної думки... В Україні складно буде провести результативну мобілізаційну кампанію, якщо сама її можливість буде критикуватися впливовими політичними силами [15 с. 48].

Заступник генерального директора Центру Разумкова В. Чалий, стійкий і послідовний прихильник євроатлантичної і європейської інтеграції України, засвідчує: «В першу чергу все-таки НАТО розглядалося нами не як така «військова парасолька безпеки», воно розглядалося, як об'єднання країн, більшість із яких також входить в ЄС. Тобто це більш реалістичний «місток» України до повернення в європейську сім'ю» [18].

Академік В. Горбулін власні переконання щодо нерозривного зв'язку євроатлантичної і європейської інтеграції, причому спочатку саме євроатлантичної, формулює наступним чином: «ЄС і НАТО мають спільні, ідентичні цінності. Практично, НАТО і ЄС – це спільний «дім» з двома входами. Цей дім об'єднує найбільш розвинені країни світу.

Досвід країн, які приєдналися до ЄС в останню хвилю розширення... свідчить, що вступ до НАТО є не чим іншим, як шляхом до повномасштабної участі в ЄС... Тож історична логіка побудована саме в такий спосіб: спочатку – НАТО, а потім – ЄС.

Інституційного зв'язку між членством в НАТО і ЄС немає. Саме до цього й апелюють прибічники нейтралітету і позаблокового статусу України. Але досвід входження в ЄС без входження до НАТО стосується лише тих країн, які на момент ухвалення рішення про членство в ЄС перебували на стадії розвитку вищому, ніж в середньому по ЄС (Австрія, Фінляндія, Швеція). Такі країни були фактично готові до стандартів ЄС, їм залишалось тільки де-факто ухвалити низку законодавчих актів.

Щодо постсоціалістичних країн, то сенс вступу їх як до НАТО, так і до ЄС полягав у глибинних трансформаціях усього устрою суспільного, політичного й економічного життя. Досвід країн Центрально-Східної Європи засвідчив, що всі вони використовували процес підготовки до членства в НАТО як, власне, сходинку до членства в ЄС. Адже критерії вступу до НАТО не такі жорсткі, як критерії вступу до ЄС. Втім, готуючись до членства в НАТО, країнам доводилось виконувати значну програму, закладену Планом дій з набуття членства, переходити від одного типу політичної й економічної системи до іншого.

Для України, так само як і для її західних сусідів, процес набуття членства в НАТО і ЄС – це процес адаптації до певних стандартів, які запроваджені в Європейському Союзі і НАТО.

Якщо керуватися реальною практикою країн Центрально-Східної Європи, то саме членство в НАТО справило значний вплив на подальшу долю цих країн у стосунках з ЄС» [15, с. 9-10].

Висновки. Аналіз досвіду формування позитивного ставлення населення країн Центрально-Східної Європи до євроатлантичної і європейської інтеграції показав, що основними засадами і найбільш поширеними ефективними напрямками, формами і методами роботи щодо підвищення рівня підтримки населенням курсу на інтеграцію держави в НАТО і ЄС виявились наступні:

1. Єдність політичних сил і парламентських фракцій.
2. Політична воля влади.
3. Активна інформаційна політика і лобювання ідеї євроатлантичної і європейської інтеграції серед еліти.
4. Ретельно спланована і всебічно забезпечена інформаційно-просвітницька робота.
5. Угода між політичними партіями, владою і неурядовими організаціями щодо спільної інформаційної діяльності.

6. Ринкові перетворення і відповідне зростання добробуту населення.

7. Збільшення довіри населення до влади.

8. Розробка концепції паралельної інтеграції в НАТО і ЄС.

9. Створення спеціального координуючого органу з відповідними повноваженнями.

10. Організація широкого обговорення всіх аспектів євроатлантичної і європейської інтеграції в ході дискусій, круглих столів, тренінгів.

11. Активна, цілеспрямована робота з представниками нацменшин.

12. Регулярні опитування громадської думки щодо інтеграційних проблем.

Оцінюючи наведені принципи, напрямки, форми і методи формування позитивної громадської думки щодо вступу до НАТО і ЄС із позицій можливого застосування в Україні, автор переконаний, що не можна виключити жодного з них. Що стосується пріоритетів у застосуванні перелічених принципів, форм і методів, то, безумовно, починати треба з перших п'яти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ до НАТО – стратегічний вибір України : науково-методологічне видання / за заг. ред. О. І. Соскіна. – К. : Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2008. – 192 с. – ISBN 978-966-8534-08-9
2. Горбач В. Як пояснити потребу євроатлантичної інтеграції: актуальні міркування з болгарським досвідом у тлі [Електронний ресурс] / В. Горбач ; Західна аналітична група. – Режим доступу : <http://www.zgroup.com.ua/article.php?articleid=216>.
3. Досвід пошуку політичними партіями держав останніх двох хвиль розширення НАТО консенсусу щодо політики по відношенню до Альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/publication/content/7239.htm>.
4. Ексклюзивне інтерв'ю з Надзвичайним та Повноважним послом Румунії в Україні паном Траяном Лауренціу-Христя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrainianstudies.org/aaus-list/0611/doc00003.doc>.
5. Ключковські Я. «10-річний досвід перебування Польщі в НАТО має переконати Україну, що вступ до Альянсу – це вірний шлях»: Актуальне інтерв'ю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-nato.ukrinform.ua/ua/analytical/1793>.
6. Концептуальні підходи до членства в НАТО: досвід держав – членів Альянсу : науково-інформ. збірник / за заг. ред. В. П. Горбуліна ; Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України. – К. : Євроатлантикінформ, 2005. – 208 с. – (Серія «Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України»; вип. 11). – ISBN 966-8809-08-4.
7. Кумжа А. Шлях Литви до простору колективної безпеки / Альгардіс Кумжа // Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 7–8.
8. Миколок О. Скільки нам ще бути «сірою зоною»? / О. Миколок // День. – 2009. – № 13 (29 січня).
9. Михальченко Н. І. Українское общество: трансформация или лимитроф Европы? / Н. И. Михальченко. – К. : Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с. – ISBN 966-7399-35-4.
10. Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива / за заг. ред. О. І. Соскіна. – К. : Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2007. – 336 с. – ISBN 978-966-8534-04-1.
11. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року № 2411–VI // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 160 (1 вересня).
12. Про державні програми з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки: Указ Президента України від 13.12.2003 р. № 1433/2003 // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 244 (25 грудня).
13. Про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України: Указ Президента України від 30 серпня 2002 року № 791/2002 // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 162 (5 вересня).
14. Соціальний вимір і оцінка ролі ЗМІ та неурядових і громадських організацій країн північноатлантичної спільноти у формуванні позитивного іміджу НАТО: досвід для України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н. В. П. Горбуліна. – К. : ГО «Розмай», 2006. – 96 с. – (Серія «Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України»; вип. 38). – ISBN 966-8875-06-0.
15. Стратегія і тактика, стан національної безпеки України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н. В. П. Горбуліна. – К. : ГО «Розмай», 2006. – 366 с. – (Серія «Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України»; вип. 35).
16. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98 // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 114–115 (18 червня).
17. Фурашев В. М. Система інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України: шляхи вдосконалення / В. М. Фурашев // Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива / за заг. ред. О. І. Соскіна. – К. : Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2007. – С. 297–305. – ISBN 978-966-8534-04-1.
18. Чалий В. НАТО для України не просто «безпекова парасолька», а шлях до ЄС [Електронний ресурс] / В. Чалий. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=3496.
19. Чи потрібно Україні вступати до Європейського Союзу? (динаміка, 2002–2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=387.
20. Ciza-Poleszczuk Anna. Co Polacy myślą Europie? / Anna Ciza-Poleszczuk. – Warszawa, wrzesień, 2005. – 32 p. ISBN 83-89972-69-7.
21. Krivy V. The Relationship of the Slovak Public 1 the North Atlantic Alliance-Value and Attitude Contexts / V. Krivy, O. Gyarfassova // Slovak Foreign Policy Affairs, 2001. – P. 27–39.
22. Lopez-Reyes R. The Czech Republic and NATO Perspectives / R. Lopez-Reyes, A. Sverak // Review of Central European Affairs. – 1999. – No. 12, Summer. – P. 31–47.
23. Position of Slovenes concerning accession to the European Union and NATO [Електронний ресурс] / Public Opinion Research SJM/2002/1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nato.gov.si/eng/public-opinion/public-opinion-data-2002>.

24. Regional cooperation and the European integration process: Nordic and Central European experiences. Hungarian Institute of International Affairs. – Budapest, 1996. – P. 11–12.
25. Slovenia and NATO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nato.gov.si/eng/slovenia-nato>.

Рецензенти: Багмет М. О., д.і.н., професор;
Сорока С. В., к.політ.н., доцент.

© Шатун В. Т., 2013

Дата надходження статті до редколегії 29.04.2013 р.

ШАТУН Володимир Тимофійович – кандидат політичних наук, доцент кафедри державної політики та менеджменту Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: світова та європейська інтеграція, державна інформаційна політика, громадська думка.